

طراحی و تبیین سیستم خط‌مشی‌گذاری حق‌مدار برای تحقق عدالت اجتماعی (بر اساس نهج‌البلاغه)*

نویسنده: دکتر علی اصغر پورعزت

استادیار دانشگاه تهران

چکیده

این مقاله بر مبنای بخشی از نتایج یک پژوهش با عنوان «طراحی سیستم خط‌مشی‌گذاری دولتی برای تحقق عدالت اجتماعی، بر مبنای مدل حکومت حق‌مدار علوی در نهج‌البلاغه» تدوین شده است. در بخش اول این پژوهش، ضمن تحلیل منطقی متن نهج‌البلاغه، گزاره‌هایی استخراج شدند و به مثابه مبانی منطقی عدالت حق‌مدار، در یک نظام منطقی با پنج اصل و نوزده قضیه معرفی گردیدند. پس از مراجعه به گروه‌های خبرگان و کسب نظرهای اصلاحی آنان، نظام منطقی مذکور مورد اصلاح و تجدید نظر قرار گرفت و براساس آن «نظام منطقی نهایی تحقیق» طراحی و تنظیم شد؛ ضمن این‌که آرای صاحب‌نظران درباره امکان تحقق جامعه عدل حق‌مدار و میزان اولویت عوامل مؤثر بر تحقق آن بررسی گردید. عدالت حق‌مدار با تمهید شرایط دستیابی همه آحاد جامعه به حق خود در برخورداری از امنیت کامل، رفاه نسبی، و آگاهی کافی تجلی می‌یابد و تحقق آن، مستلزم در نظر گرفتن و طراحی رویه‌ها و فراگردهای مناسب برای تنظیم خط‌مشی، اجرا و ارزیابی آن است. از این‌رو، در این مرحله از تحقیق، با استفاده از نمودارهای جریان خط‌مشی‌گذاری، برای طراحی یک سیستم قابل اجرا در وضعیت موجود جوامع انسانی اقدام شد. حاصل کار نمایانگر امکان استقرار عدالت حق‌مدار در جامعه است که با استفاده از ۱۲ نمودار تا سطح چهارم رابطه ملت و حکومت، با تأکید بر کارکرد خرده سیستم اجرایی در عرصه‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی حیات اجتماعی ارائه می‌شود.

واژه‌های کلیدی: حکومت علوی، سیستم خط‌مشی‌گذاری دولتی، عدالت اجتماعی، طراحی سیستم، حکومت و ملت

دوماهنامه علمی - پژوهشی

دانشگاه شاهد

سال سیزدهم - دوره جدید

شماره ۱۷

تیر ۱۳۸۵

* اشاره: پژوهش حاضر به راهنمایی دکتر سید مهدی الوانی و مشاوره دکتر علی رضائیان و دکتر صادق آئینه‌وند، در چهارچوب رساله دکتری در دانشگاه تربیت مدرس، و با حمایت پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی - مرکز تحقیقات امام علی «علیه‌السلام»، انجام یافته است و بخش قابل توجهی از مباحث مقدماتی آن در مقاله‌ای با عنوان «مبانی منطقی طراحی سیستم خط‌مشی‌گذاری دولتی برای تحقق عدالت حق‌مدار» قبلاً در شماره پنجم مجله دانشور مدیریت، تیرماه ۱۳۸۳، منتشر شده است.

۱- مقدمه

این تحقیق با مطالعه ویژگی‌های مکاتب عمده فلسفی سیاسی متداول درباره عدالت آغاز شد. در ابتدا با استفاده از طبقه‌بندی استرنا در ۱۹۹۹، وجوه متمایز آموزه‌های لیبرالیسم، سوسیالیسم، لیبرال دموکراسی، اجتماع‌گرایی، تأنیت‌گرایی و فرانواگرایی مورد بررسی قرار گرفت [۱] و ضمن تأمل بر آموزه‌های تقدیرگرایی اشعری و حق‌گرایی اعتزالی و شیعی، تبیین ویژگی‌های عدالت حق‌مدار علوی مدنظر قرار گرفت [۲ و ۳]. بدین منظور متن کتاب نهج البلاغه، به مثابه یکی از منابع بسیار غنی برای شناسایی ویژگی‌های اصلی حکومت علوی مورد مطالعه قرار گرفت و از روش تحلیل منطقی به مثابه روشی معتبر و قابل اعتماد برای دستیابی به وجوه اصلی یک نظام منطقی پویا برای تعریف عدالت حق‌مدار استفاده گردید [۴].

از این رو، ضمن تمرکز بر مطالعه متن نهج البلاغه [۵] تلاش شد تا حتی‌المقدور کلیه گزاره‌ها و بیانات معرف وجوه متنوع سیستم خطمشی گذاری حق‌مدار علوی، به‌ویژه در عرصه‌های سیاسی، اقتصادی، و فرهنگی حیات اجتماعی استخراج شوند تا به مثابه مبانی بازسازی سیستم خطمشی گذاری حق‌مدار، در قالب یک نظام منطقی منسجم ارائه گردند.

۲. مبانی نظری تدوین سیستم خطمشی گذاری عمومی بر مبنای آموزه حق‌مدار

قبل از پرداختن به نحوه طراحی سیستم، قابل تأمل است که هر سیستم خطمشی گذاری عمومی در یک نظام ارزشی خاص فعالیت می‌کند؛ نظامی که توسط اتباع جامعه پذیرفته شده باشد. در نظام‌های دموکراتیک، هر یک از اعضای جامعه باید از امکان مساوی برای مشارکت در سیستم برخوردار بوده، بتواند منتظر پیامدهای عادلانه باشد [۶].

با توجه به تعلق خاطر جامعه ایرانی به تحقق عدالت اجتماعی [۷] و تداعی نام «علی» با هر بار متبادر شدن مفهوم «مظهر عدل انسانی» در ذهن، و نیز

یادآور شدن «صفت عدل» به‌عنوان اولین صفتی که پس از نام علی (ع) به ذهن مخاطبان آشنای او خطور می‌کند [۸ و ۹]. پذیرفتنی است که جامعه امروز ایران همچنان مشتاق بهره‌مندی از مظاهر عدالت اجتماعی است و به‌نظر می‌رسد که در میان مفاهیم رقیب عدالت، مطلوب‌ترین مفهوم عدالت در جامعه ایرانی، مفهومی است که براساس آموزه‌های مکتب حق‌مدار علوی تعریف شده باشد.

از این رو در این تحقیق، ضمن تأکید بر مفهوم عدالت در مکتب حق‌مدار علوی، بازپردازی شاخص‌های غالب طراحی سیستم در حکومت حق‌مدار مدنظر قرار گرفت.

همچنین با توجه به اهمیت سیستم‌های خطمشی گذاری عمومی در مدیریت دولتی و این‌که دولت عمده‌ترین نهادی است که خطمشی‌ها و اعمالش بر تحقق عدالت اجتماعی یا بی‌عدالتی در جامعه مؤثر است [۱۱]، تأمل بر فراگرد خطمشی‌گذاری عمومی بسیار حائز اهمیت به‌نظر می‌رسد.

بنابراین، تلاش برای طراحی سیستم خطمشی گذاری عمومی بر مبنای مدل حکومت حق‌مدار علوی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌گردد و جالب آن‌که حتی در نگرش سازمان ملل متحد نیز گزیده‌ای از سخنان امام علی (ع) به مثابه راه نجات از گرداب عقب‌ماندگی در قالب برنامه‌های توسعه انسانی اعراب مدنظر قرار می‌گیرد [۱۲]. به هر حال آنچه در طراحی هر سیستم خطمشی گذاری باید مدنظر قرار گیرد آن است که جوهره مقاصد آن که معمولاً از طریق اجرای قوانین، خطمشی‌ها و تصمیم‌ها محقق می‌شود، همواره باید معطوف به تحقق عدالت باشد [۱۳].

۳. نتایج تحقیق - بازپردازی شاخص‌های غالب حکومت حق‌مدار

در این تحقیق، مدل حق‌مدار علوی به مثابه مبنای طراحی سیستم مدنظر قرار گرفت و برای بازسازی این مدل متن نهج البلاغه انتخاب شد و روش تحلیل محتوا

دکتر علی اصغر پورعزت

برخی از آن‌ها کل نظام اولیه را معتبر می‌دانستند و برخی، اعمال اصلاحاتی ضروری را در آن لازم معرفی می‌کردند. حاصل این مشاوره، طراحی نظام منطقی دوم بود. در مرحله بعد، پرسشنامه جدیدی تنظیم شد تا ضمن کسب آرای خبرگان درباره نظام منطقی دوم (جدول ۱)، مراتب امیدواری آنان به تحقق عینی جامعه عدل حق مدار برآورد شود (جدول ۲) و نظرشان درباره اهمیت نسبی سه ویژگی معین که برای تحقق آن ضرورت دارند، اخذ شود (جدول ۳).

[۱۴] و روش تحلیل منطقی مورد استفاده قرار گرفت [۱۵].

حاصل تحلیل منطقی متن نهج‌البلاغه در مرحله اول، استخراج گزاره‌هایی بود که بر روابط حکومت و ملت در عرصه‌های اقتصادی، سیاسی، و فرهنگی و خرده‌سیستم‌های اداری حکومت در نواحی وظیفه‌ای قانونگذاری، اجرایی، و قضایی دلالت داشتند.

سپس با تأکید بر استفاده از روش «نظرخواهی از خبرگان»، پرسشنامه‌ای تنظیم شد و ضمن مراجعه به صاحب‌نظران، آرای متنوعی از آن‌ها دریافت گردید.

جدول ۱: خلاصه آرای خبرگان درباره نظام منطقی اصلاح شده

نوع رأی	I تأیید کامل نظام منطقی	II تأیید نظام منطقی به شرط اعمال اصلاحات	III رد نظام منطقی	تعداد کل اظهاری نظرکنندگان
تعداد	۱۸	۲۵	∅	۴۳

جدول ۲: آرای خبرگان درباره امید به تحقق عینی جامعه عدل حق مدار

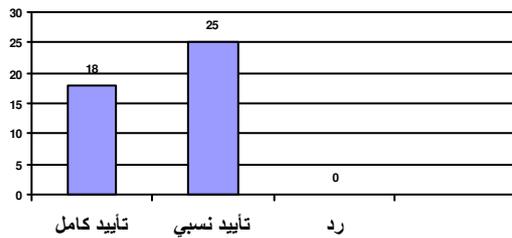
میزان امیدواری به تحقق عینی جامعه عدل حق مدار	(الف) بسیار زیاد	(ب) زیاد	(ج) متوسط	(د) کم	(ه) بسیار کم	بی پاسخ	تعداد کل اظهاری نظرکنندگان
تعداد آرا	۲۳	۱۷	۲	۱	∅	∅	۴۳

جدول ۳: آرای خبرگان درباره میزان اهمیت نسبی سه پیش شرط مورد نظر محقق، برای تحقق جامعه عدل حق مدار

عامل مورد نظر	(الف) تعالی سطح فرهنگ و بلوغ اجتماعی	(ب) برخورداری از قوانین اجتماعی روشن و واضح	(ج) برخورداری از سازوکارها و نهادهای اجتماعی مناسب
جمع اولویت‌ها یا ارزش‌های اختصاص داده شده به هر ویژگی	۳۴۶	۲۹۲	۲۸۳
تعداد اظهارنظرکنندگان	۴۱	۴۱	۴۱
میانگین اولویت و ارزش اختصاص یافته به هر ویژگی (از ۰ تا ۹)	۸/۴۳	۷/۱۲	۶/۹۰

انتقادات منطقی خبرگان، نظام منطقی نهایی را پی‌ریزی کرد (جدول ۶) که به مثابه مبنای طراحی سیستم در مرحله بعدی سیر تحقیق، مدنظر قرار گرفت.

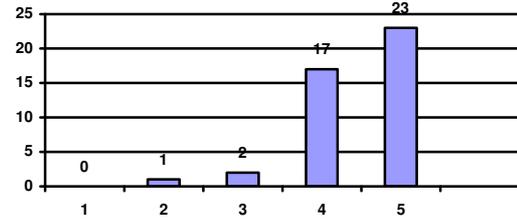
آرای خبرگان درباره نظام منطقی دوم از همگرایی بسیار بالایی برخوردار بود؛ به طوری که ۱۸ نفر از آن‌ها کاملاً و ۲۵ نفر به طور نسبی آن را تأیید کردند (نمودار ۱). با این حال، محقق ضمن توجه به بسیاری از

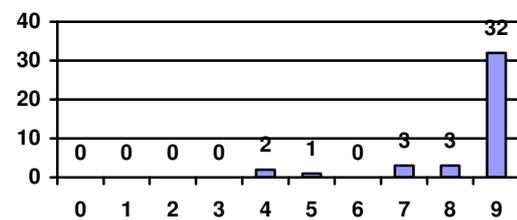
نمودار ۵: مقایسه آرای خبرگان درباره اهمیت برخورداری از «ساز و کارها و نهادهای اجتماعی مناسب» برای تحقق جامعه عدل حق‌مدار (از ۰ تا ۹)

در واقع، در جریان مراجعه به خبرگان در مرحله دوم، از آن‌ها درباره امکان دستیابی به جامعه‌ای که این اصول (نظام منطقی دوم، احتمالاً با اصلاحاتی از دیدگاه خود صاحب‌نظران) در آن کاملاً رعایت شوند، سؤال شد که پاسخ‌ها در نمودار ۲ ملاحظه می‌شود. همان‌طور که بیان گردید، از صاحب‌نظران درخواست شد تا مهم‌ترین عوامل مؤثر بر تحقق جامعه عدل حق‌مدار را معین کنند و بدین منظور سه عامل «سطح فرهنگ و بلوغ اجتماعی بالا»، «قوانین اجتماعی روشن و واضح»، و «ساز و کارها و نهادهای اجتماعی مناسب» پیشنهاد گردید و از آن‌ها درخواست شد تا ضمن اولویت‌گذاری این عوامل، عوامل دیگری را نیز براساس آرای و دیدگاه‌های خود پیشنهاد کنند. نتیجه اولویت‌گذاری خبرگان بر عوامل پیشنهادی محقق، در نمودار ۳، ۴، و ۵ ملاحظه می‌شود. جدول ۴ ترکیب کلی خبرگان مورد مراجعه و جدول ۵ اهمیت نسبی برخی از عوامل مؤثر بر تحقق جامعه عدل حق‌مدار را - طبق نظر خبرگان - نشان می‌دهد. همان‌طور که در جدول ۵ ملاحظه می‌شود فقط ۲۷ نفر از مجموعه خبرگان مورد مراجعه، عوامل دیگری را بر مجموعه سه عامل پیشنهادی افزوده‌اند [۴].

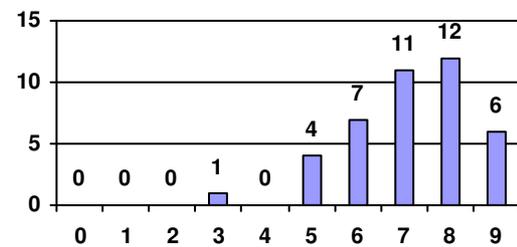
در نهایت، با توجه به مجموعه اطلاعات و تحلیل‌های ارائه شده از سوی خبرگان، نظام منطقی نهایی به شرح جدول ۶، با مسئولیت محقق تدوین شد و به مثابه مبنای طراحی سیستم خط‌مشی‌گذاری حق‌مدار مورد استفاده قرار گرفت.

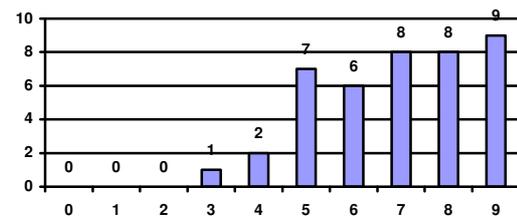
نمودار ۱: مقایسه آرای خبرگان درباره درستی و اعتبار نظام منطقی اصلاح شده

نمودار ۲: آرای خبرگان درباره امکان‌پذیری تحقق «جامعه عدل مبتنی بر نظام منطقی اصلاح شده و اصلاحات پیشنهادی خودشان»

نمودار ۳: مقایسه آرای خبرگان درباره میزان اولویت و اهمیت برخورداری از «سطح فرهنگ و بلوغ اجتماعی بالا» برای تحقق جامعه عدل حق‌مدار (از ۰ تا ۹)

نمودار ۴: مقایسه آرای خبرگان درباره اهمیت برخورداری از «قوانین اجتماعی روشن و واضح» برای تحقق جامعه عدل حق‌مدار (از ۰ تا ۹)

جدول ۴: ترکیب خبرگان مورد مراجعه برای ارزیابی نظام‌های منطقی اول و دوم

ردیف	گروه خبرگان	تعداد
۱	مجتهدان و مدرسان خارج	۷ نفر
۲	محققان موضوع عدالت و کتاب نهج‌البلاغه	۱۳ نفر
۳	مدرسان مدیریت بر مبنای نگرش اسلامی	۵ نفر
۴	استادان دانشگاه در رشته‌های علوم سیاسی، اقتصاد، تعلیم و تربیت، تاریخ اسلام، ادبیات عرب، مدیریت، و روش‌شناسی علم	۱۳ نفر
۵	مسئولان رده عالی اجرای کشور در گذشته یا حال	۵ نفر
جمع		۴۳ نفر

توضیح: ممکن است افرادی در ردیف‌های بالاتر جدول، از ویژگی‌های ردیف‌های پایین‌تر نیز برخوردار باشند. برای مثال ممکن است یک مجتهد، محقق نهج‌البلاغه و استاد دانشگاه نیز باشد یا ممکن است یک مدرس مدیریت اسلامی، قبلاً وزیر بوده باشد.

۴. طراحی سیستم خط‌مشی‌گذاری عمومی برای تحقق عدالت حق‌مدار - رویکردی عمل‌گرا به مضامین ارزشمند نهج‌البلاغه

برای طراحی سیستم در این سطح، اعمال تغییراتی در ابزارهای متداول ضروری بود. به نظر می‌رسد که هنگام طراحی یک سیستم اجتماعی کلان، بهتر است اصول موضوعه معرف و ویژگی‌های آن سیستم، در شرح خانه‌های پردازش آن ذکر شوند. از این رو، ضمن استفاده از علائم نمودارهای جریان اطلاعات - البته ضمن تغییراتی در نحوه استفاده از آن‌ها - گزاره‌های تنظیم شده در نظام منطقی نهایی، بر حسب مورد، در شرح خانه‌های پردازش یا موجودیت‌های داخلی نمودارهای مذکور ثبت شدند تا بدین ترتیب نشان‌دهنده الزامات اصلی (شاخص‌های غالب) حاکم بر فراگرد اتخاذ تصمیم و تنظیم خط‌مشی برای تحقق عدالت حق‌مدار در جامعه هدف باشند [۱۶]. نمودار ۶ علائم مورد استفاده در طراحی را معرفی می‌کند.

جدول ۵: برخی از ویژگی‌های ضروری برای تحقق جامعه عدل حق‌مدار (علاوه بر سه مورد پیشنهادی محقق) از دیدگاه صاحب‌نظران

شماره	ویژگی‌های ضروری از دیدگاه صاحب‌نظران و خبرگان	اولویت	شماره	اولویت
۱	عزم ملی یا همراهی جدی مردم برای تحقق عدالت مدیریت کارآمد و متعهد	۹ ۷	۱۷	۹ ۷
۲	اجماع نخبگان سیاسی یا ابزاری تعلق خاطر نهادینه شده به سرزمین اصالت کارآمدی و حقوق انسان‌ها چرخش نخبگان سیاسی نظام حزبی رقابتی	۹ ۷ ۹ ۸ ۸	۱۸	۹ ۸
۳	اراده و خواست مردم و نخبگان سیاسی برای عدالت نخبگان سیاسی فهیم، متخصص، عدالت‌گرا و حق‌محور باز هم نخبگان سیاسی و حاکمان از حیث معرفت، بینش، و تخصص دقیق در علوم انسانی	۹ ۹ ۹	۱۹	۹ ۷
۴	الگو بودن دولتمردان حاکمیت فرهنگ قناعت اخلاص در عمل	۹ ۸ ۸	۲۰	۹

ادامه جدول ←

← بقیه جدول ۵

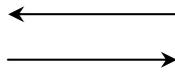
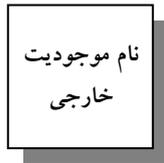
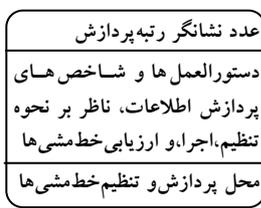
۹	حاکمان صالح و عادل	۲۱	۶ ۶ ۵	مدیران دلسوز و علاقه‌مند دوری مردم و مسئولان از توکل (کار به عهده دیگری سپردن) و تخاذل (عدم حمایت از افراد مسئول) اعتماد تاریخی و اتکاء هویتی	۵
۹	متشکل شدن مجموعه‌ای از کارگزاران پیرو اهل بیت در یک ساختار حکومتی	۲۲	۹	سالم بودن رهبران حکومت	۶
۹ ۹ ۹	ایمان و اعتقادات دینی احساس مسئولیت اجتماعی و فردی برای مشارکت در همه عرصه‌ها آموزش و ارتقاء آگاهی مردم به‌ویژه کودکان و فرهنگ‌سازی در آن‌ها	۲۳	۹	عزم ملی	۷
۸	مجریان شایسته و با کفایت	۲۴	۹ ۹ ۰ ۹	ایمان راسخ کارگزاران نظام به نظام منطقی فوق و عمل به آن وجود سازوکار لازم برای اعمال عادلانه ضمانت اجرای قوانین حاکم بر جامعه علوی باور قلبی مسئولین و تلاش متعهدانه آنان در احیای عدالت در همه ابعاد	۸
۹ ۸ ۷	تبیین «رشد» از «غی»، و ابلاغ رسالت الگوسازی شخصیتی و نمونه‌پردازی التزام الگوها	۲۵	۹ ۸ ۸	عزم قوی مدیران شایسته نظام برای برقراری چنین جامعه‌ای جدیدیت و تداوم و پیگیری نیل به اهداف فوق (اهداف جامعه عدل) نظارت قوی بر اجرای صحیح و اصلاح انحرافات	۹
۸ ۷ ۹	مردان مدیریت عالم، عادل باشند قوه قضاییه جدی باشد تنبیه و تشویق لحظه‌ای باشد	۲۶	۷	شرایط سیاسی و اقتصادی	۱۰
۹ ۵ ۹	عامل بودن کارگزاران و مدیران حکومت کلان‌نگری و جهان‌شمولی و فراگیری قدرت بالفعل و توانمندی‌های بالقوه مادی و معنوی جامعه در تمامی عرصه‌ها	۲۷	۷ ۵ ۹	تربیت کادر اداری مؤمن و عامل فراهم کردن شرایط اقتصادی رعایت همه نکات نامه امام به مالک	۱۱
نظر برخی دیگر از صاحب‌نظران			۹ ۹	التزام به رعایت قوانین و هنجارها برخورد عادلانه با همه سطوح در مسائل مربوط به قوانین و ...	۱۲
این موضوعات تفکیک پذیر نیستند.		۱	۸ ۶	آموزش عمومی مداوم و فراگیر مقررات اقتصادی و مالیاتی دقیق و روشن	۱۳
این‌ها با هم تلازم دارند.		۲	۹ ۷ ۹	قانون‌مداری رعایت حقوق دیگران و حرمت انسان‌ها و بروز نماد ایمان و اعتقاد و روحیه کار و تلاش در جامعه	۱۴
دو عامل دیگر تابع قوانین اجتماعی است.		۳	۹	مدیران قوی و کارآمد	۱۵
			۸ ۸	سازگاری با نظام بین‌المللی (فقدان یا کمی مزاحمت آنان با نظام عدالت‌مدار)، به‌ویژه با توجه به «جهانی شدن» نخبگان سیاسی و اداری متخصص و مهذب در سطوح عالی، میانی و حتی پایین	۱۶

جدول ۶: نظام منطقی نهایی

بخش اول: اصول مبنایی نظام منطقی معرف عدالت حق مدار	
ردیف	متن اصول مبنایی
۱	جهان فقط یک خالق (و پروردگار) دارد که مالکیت مطلق هستی از آن اوست.
۲	همه انسان‌ها مخلوق خداوند یکتایند و از این حیث شأن مساوی و برابر دارند.
۳	انسان آزاد و مختار آفریده شده است و هیچ انسانی مجاز نیست این آزادی را از دیگری سلب کند.
۴	در برابر هر حقی که برای انسان ایجاد می‌شود، تکلیفی متناسب با آن حق، بر عهده او خواهد بود.
۵	انسان مختار ممکن است میل به کمال یا قهقرا داشته باشد؛ شرایط اجتماعی باید به گونه‌ای تنظیم شوند که از طریق ابلاغ حق و روشن ساختن راه، سیر فرد را به سوی کمال تسهیل کنند؛ ولی هیچ کس حق ندارد او را مجبور سازد یا به اکراه به کاری وادار کند.
بخش دوم: قضایای قابل استنباط از نظام منطقی معرف عدالت حق مدار	
ردیف	متن قضایا
۱	وجود حکومت برای تضمین شرایط اجتماعی مناسب ضرورت دارد؛ حکومتی که محدود به قانون باشد و امکان اجرای آن را فراهم آورد.
۷	رأی مردم در انتخاب حاکم موضوعیت دارد؛ زیرا بدون حمایت مردم (زن و مرد) حکومت تحقق نمی‌کند.
۸	هیچ کس حق ندارد مستبدانه بر مردم حکومت کند. قید ۸-۱ انسان مختار است در مدیریت امور جامعه خود مشارکت کند. قید ۸-۲ مشارکت افراد در اداره امور جامعه، باید آگاهانه باشد.
۹	حکومت منتخب وکننده مردم است و باید پاسخگوی آن‌ها باشد. توضیح ۹-۱. مردم حق دارند بر اعمال حکومت نظارت داشته باشند.
۱۰	محدوده مجاز دخالت حکومت در مسایل اجتماعی، متناسب با میزان مسئولیتی که جامعه در هر مقطع از زمان از آن مطالبه می‌کند، قابل تعدیل است. قید ۱۰-۱. حکومت باید از قدرت کافی برای انجام وظایف اولیه خود برخوردار باشد.
۱۱	حکومت موظف است بر وضع مالی کارگزاران عالی رتبه خود نظارت کند و موانع سوءاستفاده از منصب‌های حکومتی شود.
۱۲	حکومت موظف است اصل را بر اعتماد به شهروندان قرار دهد و سیستم‌های اخذ مالیات و باز توزیع منابع ملی را به گونه‌ای هدایت کند که حتی المقدور منافع کل جامعه تأمین گردد. قید ۱۲-۱. باید تلاش شود سهمی که جامعه در ایجاد ثروت‌های خصوصی افراد داشته است محاسبه و اعاده شود تا زمینه تحقق عدالت اقتصادی فراهم آید.
۱۳	هزینه ساخت و نگهداری آن دسته از تأسیسات، تجهیزات، و تسهیلات اجتماعی که تحت تملک گروه ویژه‌ای از شهروندان است - و سایر افراد، حتی در صورت نیاز نمی‌توانند از آن‌ها استفاده کنند - به عهده خود آنان است و از طریق اخذ عوارض ویژه تأمین می‌شود. قید ۱۳-۱. در مواردی که برخی از اعضای جامعه، نظیر افراد مبتلا به بیماری‌های خاص، نیازهای ویژه داشته باشند، ولی از استطاعت مالی برای تأمین آن نیازها برخوردار نباشند، باید تأمین هزینه‌های مذکور در ترکیب برنامه‌های حکومت قرار گیرد.

← بقیه جدول ۶

<p>۱۴ حکومت موظف است شرایط توسعه توانمندی‌های جامعه را به گونه‌ای تأمین کند که حتی‌المقدور به هیچ یک از آحاد جامعه آسیب نرسد. قید ۱-۱۴. در صورتی که در مواردی به فردی از آحاد جامعه آسیب برسد باید در اسرع وقت جبران گردد.</p>	<p>۲ منابع ملی چون امانتی در اختیار حکومت قرار می‌گیرند و حکومت موظف است آن‌ها را به گونه‌ای مصرف کند که حقوق مردم رعایت شوند، به منافع نسل‌های بعدی آسیب نرسد، و آثار مثبت (باقیات صالحات) گذشتگان از بین نروند.</p>
<p>۱۵ منصب‌های حکومتی باید صرفاً برحسب شایستگی افراد به آن‌ها اختصاص یابند تا سیر استعلایی جامعه بشری مخدوش نگردد.</p>	<p>۳ همه انسان‌ها حق دارند از امنیت، رفاه، و آگاهی برخوردار باشند. پس ثروت‌ها و منابع مالی موجود در اختیار حکومت، ابتدا باید برای امنیت‌گستری، فقرزدایی و آگاه‌سازی جامعه - به مثابه وظایف اولیه حکومت - اختصاص یابند و مازاد آن‌ها با بصیرت نسبت به آینده، در جهت حفظ مصالح جامعه، مصرف یا سرمایه‌گذاری شود. قید ۱-۳. به طوری که عوامل فقر ریشه‌کن شوند. قید ۲-۳. به طوری که احساس ناامنی از میان برود. قید ۳-۳. به طوری که امکان آموزش برای همگان فراهم آید.</p>
<p>۱۶ حکومت موظف است رعایت رفتارهای صحیح اخلاقی را تسهیل کند و از گمراه‌سازی مردم و ترویج رفتارهای ضد اخلاق جلوگیری کند؛ به گونه‌ای که ترویج یا ارتکاب منکرات، موجب سلب اختیار سایر افراد نشود و شرایط انتخاب آزاد آن‌ها را مخدوش نسازد. قید ۱-۱۶. رفتارهای بازدارنده حکومتی باید مبتنی بر علم اخلاق و مبانی عقلانی رفتار اجتماعی باشند.</p>	<p>۴ تفاوت در سطوح قدرت و مکنت، طبقه اجتماعی، نژاد، و نظایر آن به هیچ وجه نمی‌تواند دستمایه برتری جویی عده‌ای بر عده دیگر باشد و حقوق برابر افراد جامعه را خدشه‌دار سازد. قید ۱-۴. هیچکس حق ندارد از نمادهای ملی و مذهبی سوء استفاده و خود را برتر از دیگران معرفی کند.</p>
<p>۱۷ حکومت موظف است زمینه مناسب را برای آموزش، تعلیم، آگاه‌سازی، و شکوفایی استعدادهاى مردم فراهم سازد. قید ۱-۱۷. در صورت نیاز، حکومت باید خود به ایجاد نهادهای اجتماعی مناسب برای توسعه فرهنگی جامعه همت گمارد.</p>	<p>۵ حکومت موظف است بر رعایت عدالت در مراودات اجتماعی (سیاسی، اقتصادی، و فرهنگی) نظارت کند تا تراکم فشارهای ناشی از زندگی اجتماعی، حق انتخاب آزاد (اختیار) شهروندان را مخدوش نسازد. توضیح ۱-۵. انسان آزاد آفریده شده است و حق دارد آزاد بماند؛ ولی ادراک حقیقی آزادی، مستلزم برخورداری از حداقل رفاه، امنیت، و آگاهی است. پس سیاست‌گذاری حکومت باید به گونه‌ای باشد که حداقل نیاز همه آحاد جامعه برطرف شود.</p>
<p>۱۸ حکومت موظف است شرایطی را فراهم سازد که مردم همواره به حقوق خویش واقف گردند تا بتوانند آگاهانه به مطالبه حقوق خود پرداخته، روحیه ظلم‌ستیزی و عدالت‌خواهی در میان آنان ترویج شود. توضیح ۱-۱۸. ارج نهادن به روحیه عدالت‌خواهی و حق‌طلبی، ضامن پایداری نظام عدل است.</p>	<p>۶ حکومت موظف است تجارت را تسهیل، احترام به مالکیت مشروع افراد را تضمین، و معاش قضات، سپاهیان، فرهنگیان، و سایر کارگزاران حکومت را تأمین کند.</p>
<p>۱۹ حکومت موظف است به‌طور مستمر، قوانین و خط‌مشی‌های موضوعه خود را از حیث محتوی، روش اجرا، و اثربخشی در جامعه هدف، بررسی کند و اقدام مناسب را برای اصلاح آن‌ها مبذول دارد تا در سیری یادگیرنده، به قوانین و خط‌مشی‌های حق‌مدار نزدیک‌تر شوند.</p>	

ردیف	علامت مورد استفاده	نام	مفهوم و معنای مورد نظر	توضیح
۱		پیکان جریان اطلاعات	نشان دادن مبدأ، مقصد، و جهت انتقال «اطلاعات و داده‌ها»، در سیستم خطمشی گذاری عمومی.	گاهی برجسبهایی درباره نوع اطلاعات، خطمشی‌ها، و اقدامات، روی پیکان‌ها الصاق می‌گردد.
۲		موجودیت خارجی	نشان دادن جامعه هدف؛ جایی که خطمشی‌ها اجرا می‌شوند و اطلاعات مورد نیاز درباره وضعیت موجود، پیامدهای اجرای خطمشی‌ها، و میزان کارآمدی آن‌ها از آنجا اخذ می‌شود.	اصطلاح موجودیت خارجی، صرفاً بر یک نام قراردادی دلالت دارد. قابل تأمل است که در این تحقیق، در واقع خود سیستم خطمشی گذاری نیز جزئی از جامعه هدف تلقی می‌شود.
۳		موجودیت داخلی یا خانه پردازش	نشان دادن شاخص‌های ناظر بر «شکل‌دهی و تدوین»، «اجرا»، و «ارزیابی» خطمشی‌ها، و نوع اقداماتی که باید بر اساس آن‌ها در جامعه هدف انجام پذیرد.	در این تحقیق نام‌های موجودیت داخلی یا خانه پردازش، به طور قراردادی برای اشاره به مراکز تصمیم‌گیری و اجرا در یک سیستم خطمشی گذاری به کار می‌روند.
۴		پایگاه اطلاعاتی	نشان دادن مراکز و بانک‌های جمع‌آوری، بایگانی، و ذخیره‌سازی اطلاعات، خطمشی‌ها، قوانین، و برنامه‌های اقدام در جامعه هدف.	برای نشان دادن نحوه حفظ و ذخیره‌سازی انواع اطلاعات، برنامه‌ها، خطمشی‌ها، و قوانینی که پس از پردازش، برای استفاده احتمالی در مراحل بعد نگهداری می‌شوند، به کار می‌رود.

نمودار ۶ انواع علائم مورد استفاده در طراحی سیستم خطمشی گذاری عمومی [۱۷]

اجتماعی) آغاز می‌شود. پرایمی‌پار که در نمودار ۱ پیوست ملاحظه می‌شود، «آرا، نیازها، باورها، ارزش‌ها، و سؤالات» مردم و نهادهای مردمی به حکومت و نهادهای حکومتی ارائه می‌شوند و حکومت نیز از طریق «قوانین، خطمشی‌ها، برنامه‌ها و اقدامات» خود به جامعه هدف واکنش نشان می‌دهد. در نمودار سطح یک، سیستم حکومتی به سه خرده‌سیستم قانونگذاری، اجرایی و قضایی تقسیم می‌شود (نمودار ۲ پیوست). آرا، خواسته‌ها، نیازها و سؤالات مردم به خرده‌سیستم قانونگذاری عرضه می‌گردند و قوانین، خطمشی‌ها، برنامه‌ها، و طرح‌های مناسب برای اقدام در جامعه هدف

هنگام طراحی، سیستم کلان اجتماعی، به دو خرده‌سیستم «خطمشی‌گذار» (سازمان) و «جامعه هدف» (محیط) تقسیم شد. البته از حیث وظیفه‌ای و کارکردی، تقسیم سیستم برین، به دو خرده‌سیستم سازمان و محیط بسیار ابهام برانگیز است و از این رو، تعریف مرز میان خرده‌سیستم خطمشی‌گذار و خرده‌سیستم جامعه هدف، به مسال‌های حاد تبدیل می‌شود. با وجود این، در این جا برای امکان پذیر شدن تحلیل، ضمن استفاده از این تفکیک، طراحی از سطح صفر رابطه سیستم خطمشی‌گذار (حکومت و دستگاه‌های حکومتی) و جامعه هدف (ملت، نهادهای مردمی، و محیط سیستم

طراحی و تنظیم می‌شوند؛ ضمن این که به سؤالات مردم پاسخ داده می‌شود. خرده‌سیستم اجرایی نیز در پاسخ به خواسته‌ها و نیازهای جامعه و براساس مصوبه‌های خرده‌سیستم قانونگذاری، در جامعه هدف اقدام می‌کند. همچنین خرده‌سیستم قضایی بر اساس قوانین و شکایت‌های دریافتی از جامعه هدف، اقدام به رسیدگی و بررسی می‌کند. در حالی که به طور مستمر مصوبات و سؤالات خرده‌سیستم قانونگذاری به خرده‌سیستم اجرایی ارائه می‌شود و پاسخ‌ها و گزارش‌های خرده‌سیستم اجرایی اخذ می‌گردد، خرده‌سیستم قضایی نیز مستمراً با سؤالات و بررسی‌های خود بر خرده‌سیستم اجرایی نظارت می‌کند و آیین‌نامه‌ها، گزارش‌ها و پاسخ‌های آن را دریافت می‌دارد؛ ضمن این که خرده‌سیستم قانونگذاری نیز موظف است در پاسخ به سؤالات خرده‌سیستم قضایی، پاسخ‌ها، گزارش‌ها، و مصوبات خود را ارائه کند.

نمودارهای خط‌مشی‌گذاری را می‌توان تشریح کرد و به سطوح بعدی توسعه داد (نمودار ۳، ۴ و ۵ پیوست). بدین ترتیب، در سطح دوم می‌توان با ترسیم سه نمودار، جریان خط‌مشی‌گذاری را در خرده‌سیستم‌های قانونگذاری، اجرایی و قضایی به تصویر کشید (نمودارهای ۶ و ۷ و ۸ پیوست). در هر یک از این خرده‌سیستم‌ها می‌توان از دستگاه‌ها، کمیسیون‌ها، و شوراهای تخصصی برای هماهنگ ساختن فعالیت حکومت در عرصه‌های گوناگون حیات اجتماعی استفاده کرد. برای مثال در خرده‌سیستم اجرایی می‌توان گروهی از دستگاه‌ها را برای فعالیت در عرصه اقتصادی، گروهی را برای فعالیت در عرصه فرهنگی، و گروهی را برای فعالیت در عرصه سیاسی جامعه در نظر گرفت. بدین ترتیب، جریان تفکیک و توسعه نمودارها را می‌توان بر مبنای عرصه‌های کلان اجتماعی نیز دنبال کرد.

در این تحقیق، برای این که صرفاً زمینه رویکرد کلان به طراحی سیستم جامع حکومتی بر مبنای تصویر جامعه عدل حق‌مدار فراهم گردد، به مثابه آغازی برای

طی طریق در این مسیر مهم، به توسعه طراحی تا سطح قوای حکومتی بسنده شده است؛ ولی با توجه به اهمیت خرده‌سیستم اجرایی، تفکیک انتزاعی کارکرد خرده‌سیستم‌ها و دستگاه‌های اجرایی عملیاتی، بر حسب عرصه‌های اقتصادی، سیاسی، و فرهنگی حیات اجتماعی مدنظر قرار می‌گیرد (نمودار ۹ پیوست). بدیهی است این تفکیک، تفکیکی تعین یافته نیست و نمی‌توان بر اساس آن، به جداسازی دستگاه‌های حکومتی و یا حتی تجزیه کارکردهای آن‌ها در قلمروهای یاد شده مبادرت کرد؛ یعنی چه بسا ممکن است عملکردهای مورد انتظار در عرصه‌های فرهنگی که مبنای طراحی مجموعه دستگاه‌های فرهنگی واقع می‌شوند، به طور مشترک در قوه مجریه، مقننه و قضاییه تحقق یابند. بنابراین، استفاده از اصطلاح خرده‌سیستم‌های اجرایی نیز به معنای نظارت مستقیم و انحصاری قوه مجریه بر دستگاه‌های مذکور نیست.

شاید مصداق مناسب برای مفهوم مجموعه دستگاه‌های اقتصادی، سیاسی، و فرهنگی در عصر حاضر، ایجاد سیستم‌هایی چون شورای عالی امور اقتصادی، شورای عالی امور سیاسی و امنیت ملی، و شورای عالی هدایت امور آموزشی و فرهنگی در مرتبه‌ای بالاتر از وزارتخانه‌ها و هیأت دولت کشورها باشد.

با این مقدمه می‌توان گفت که برای توسعه جریان تفکیک خرده‌سیستم‌ها و دستگاه‌های حکومتی برحسب عرصه‌های اقدام آن‌ها، دو رویکرد قابل اتخاذ است:

۱. تفکیک نظام یافته قوه مجریه، برحسب تفکیک عرصه‌های اقدام دستگاه‌های اجرایی در حوزه‌های اقتصادی، سیاسی و فرهنگی به مثابه سطح سوم نمودار خط‌مشی‌گذاری خرده‌سیستم اجرایی، نظیر نمودار ۹ پیوست؛ البته با در نظر گرفتن این نکته که در جهان واقع، چنین تفکیکی عملی نیست و این تفکیک صرفاً برای فرآوری چشم‌انداز و تمهید شرایط رویکرد کلان به تعامل «تفکیک قوای حکومتی» و «تفکیک عرصه‌های سه‌گانه حیات اجتماعی»، قابل اتخاذ است.

مدبرانه از راهبردی ویژه است؛ راهبردی که گروه‌های متنوع اجتماعی را آگاهانه به خدمت بگیرد. بدین منظور می‌توان از استراتژی تصویرپردازی از آینده استفاده کرد که هم می‌توان از آن به صورت القایی برای فریب‌دادن جوامع استفاده کرد و هم می‌توان آن را به صورت بصیرت‌بخش برای هدایت و آگاه‌ساختن مردم به کار گرفت.

جلوه‌های منفی استفاده از این راهبرد در فراگردهایی القایی با رویکردی خیال‌پردازانه براساس تحریف اشعار مبهم نوستراداموس [۱۹]، یا با رویکردی تعصب‌آلود، براساس آرای هگل [۲۰] یا با رویکردی مبتنی بر تحلیل‌های خطی مارکس [۲۱، ۲۲] و روستو [۲۳ و ۲۴] یا با رویکردی مبتنی بر تحلیل‌های ژورنالیستی تافلر [۲۵] یا تحلیل‌های سیاسی هانتینگتون [۲۵ و ۲۶]، یا تحلیل‌های فلسفی سیاسی فوکویاما [۲۷ و ۲۸] در طول تاریخ حیات بشر مصداق یافته است. در رویکرد بصیرت‌بخش به این استراتژی و با اتکا به جوهر حقیقت و عقلانیت منطقی، می‌توان تصویری از آینده را پیش روی جهانیان قرار داد که رهنمای تحقق شهر عدل باشد؛ تصویری از آینده موعود مستند به شواهد قرآنی و روایی و در امتداد چشم‌اندازی که سیره‌های سلیمانی، نبوی، و علوی به جامعه عدل مهدوی معطوف می‌سازند [۲۹].

بدین ترتیب، حکومت علوی به مثابه نمونه‌ای عالی حکومت عدل معرفی می‌شود [۳۰]؛ با این تأکید که در میان نمونه‌های موجود، جامعه عدل علوی بهترین دستاوردهای معرف عدالت حق‌مدار را در بدترین شرایط تاریخی ممکن ارائه می‌کند. در واقع می‌توان حکومت علوی را به مثابه شاخص حکومت عدل، برای آسوه‌پردازی و شاخص‌گزینی مد نظر قرار داد.

در واقع، حاصل این تحقیق، معرفی وجوه کلی این تصویرپردازی برای اقدام در جهت هم‌نو ساختن مردم جامعه در مسیر «ساختن آینده» است؛ ساختن آینده‌ای با الگوبرداری از شهر عدل امام‌علی (ع) و برای نیل به مختصات شهر عدل امام مهدی (عج).

۲. تفکیک نظام‌یافته خرده‌سیستم‌های حکومتی برحسب تفکیک ابتدایی عرصه‌های کلان سیاسی، اقتصادی و فرهنگی سیستم خط‌مشی‌گذاری، به مثابه سطح اول نمودار جریان اطلاعات رابطه حکومت و ملت؛ با در نظر گرفتن این نکته که این تفکیک بسیار انتزاعی بوده صرفاً در قالب شوراها عالی حکومت قابل تعقیب است.

در این پژوهش با توجه به رویکرد کاربردگرایانه محقق و تأکید بر امکان‌پذیر بودن استقرار سیستم حق‌مدار علوی در وضعیت واقعی، از رویکرد اول تبعیت می‌شود (نمودار ۹ تا ۱۲ پیوست).

برای مثال، به طوری که در نمودار ۱۲ پیوست ملاحظه می‌شود، خرده‌سیستم پیمایش عرصه سیاسی، ضمن بررسی و ارزیابی جامعه هدف، به‌طور مستمر اطلاعاتی را درباره خواسته‌ها، نیازها و ارزش‌های اجتماعی، در قلمرو امور سیاسی اخذ می‌کند؛ ضمن این‌که پیامدهای اجرای خط‌مشی‌های قبلی را نیز بررسی می‌کند. حاصل عملکرد این خرده‌سیستم در پرونده گزارش‌های وضع موجود ذخیره می‌شود (پایگاه اطلاعاتی شماره ۱) تا در اختیار خرده‌سیستم تدوینگر خط‌مشی‌های سیاسی قرار گیرد. خرده‌سیستم اجراکننده خط‌مشی‌های سیاسی نیز ضمن بازبازی گزارش‌ها و تحلیل‌های وضع موجود و اخذ برنامه‌ها و خط‌مشی‌های مصوب، با تأکید بر ضرورت پاسخگویی به مردم، قاطعیت در تأمین امنیت ملی، تلاش برای جلب اعتماد عمومی، و اصرار بر شایسته‌سالاری و تمهید امکان نظارت عامه، به اقدام در سطح جامعه هدف می‌پردازد.

۵. استفاده از استراتژی تصویرپردازی از آینده - رویکرد کاربردی به نتیجه تحقیق

اقدام در سیستم‌های اجتماعی، مستلزم توجه به نکات و الزامات خاص است؛ زیرا سیستم‌های اجتماعی از افراد و گروه‌های متعدد تشکیل می‌شوند که به طور نسبتاً مختار در جهت تأمین منافع خود در عرصه‌های پیچیده سیاسی، اقتصادی، و فرهنگی حیات اجتماعی اقدام می‌کنند. هم‌نو ساختن این گروه‌ها مستلزم استفاده

۶. نتیجه تحقیق - هدایت تحقیقات آینده

نتیجه این تحقیق، تأکید بر فراگرد عملی استفاده از سیستم خط‌مشی‌گذاری حق‌مدار علوی است که با معرفی نظام منطقی‌نهایی به مثابه زیربنای طراحی سیستم خط‌مشی‌گذاری برای تحقق عدالت حق‌مدار در جوامع انسانی آغاز شده است. این نظام با برترین نظام‌های بشر ساخته، چون نظام قانونی اعلامیه جهانی حقوق بشر و یا قوانین اساسی کشورها قابل مقایسه است و ادعا می‌شود که در این صورت، وجوه ممتاز آن با معرفی یک نظام منطقی کامل‌تر، نظام‌یافته‌تر و اجراپذیرتر بارز می‌گردد؛ زیرا پس از طراحی سیستم حق‌مدار با استفاده از نمودارهای خط‌مشی‌گذاری، این ادعا قابل طرح است که این سیستم کاملاً قابلیت اجرا دارد؛ مشروط بر آن‌که الزامات تحقق آن در سیستم برین و محیط جامعه فراهم آید. با توجه به نتایج نظرخواهی، این فرضیه قوت می‌گیرد که استقرار چنین سیستمی، مستلزم توان و تمایل اعضای جامعه به تحقق عدالت حق‌مدار است که برحسب مراتب بلوغ ادراکی و شناختی و حاکمیت فرهنگ عدالت‌پذیر بر جامعه و حساسیت اعضای آن برای احقاق حقوق خود و رفع ظلم از خود و دیگران، ارزیابی می‌گردد.

بنابراین مهم‌ترین دستاوردهای این تحقیق عبارتند از:

۱. مطرح ساختن موضوع عدالت اجتماعی، به مثابه یک موضوع محوری و اساسی در مطالعات علوم اجتماعی، به‌ویژه مدیریت دولتی.
۲. معرفی ابعاد و ویژگی‌های عدالت در مکتب حق‌مدار (نظام منطقی‌نهایی).
۳. طراحی سیستم براساس آخرین ویرایش نظام منطقی‌نهایی و تأکید بر اعتبار علمی و عملی (قابل اجرا بودن) آن.
۴. معرفی و استفاده عملی از روش تحلیل منطقی برای افزایش اعتبار تحقیقات علوم انسانی و سیستم‌های نظری زیربنایی آن تحقیقات.

۵. تأکید بر ضرورت توسعه مطالعات میان رشته‌ای درباره عدالت حق‌مدار علوی؛ به‌ویژه در حوزه‌هایی نظیر تاریخ، مدیریت دولتی، علوم اقتصادی، علوم سیاسی، علوم اجتماعی و فرهنگ.
۶. معرفی استرژژی «تصویرپردازی از آینده» به مثابه یک استرژژی اقدام در سیستم‌های اجتماعی، به‌ویژه برای نیل به مقاصد حکومت حق‌مدار و معرفی برخی از وجوه مشخصه سیستم خط‌مشی‌گذاری علوی و نیز زمینه‌سازی برای بازپردازی مختصات شهر عدل امام‌علی (ع) بر اساس آن، برای تصویرپردازی از شهر عدل امام مهدی (عج).

۷. استفاده از نمودارهای طراحی سیستم به مثابه ابزار مناسبی برای طراحی سیستم‌های خط‌مشی‌گذاری عمومی (در سطح کلان سیستم اجتماعی)، پس از اعمال تغییراتی در شیوه متداول استفاده از نمودارهای جریان اطلاعات.

پیشنهادهایی برای پژوهش‌های بعدی

- تلاش برای تحلیل اصل موضوعی و آگزیماتیزه نظام منطقی‌نهایی و تکمیل آن در سیر دستیابی به یک نظام منطقی جامع، مانع، و کارآمد برای تعریف عدالت حق‌مدار و توسعه قضایای قابل استنباط از آن.
- تلاش برای توسعه طراحی سیستم تا سطوح عملیاتی و اجرایی (سطح وزارتخانه‌ها و دستگاه‌ها در قوه مجریه و سطح کمیسیون‌ها و دادگاه‌ها در قوای مقننه و قضاییه).
- تلاش برای تجدیدنظر در نحوه طراحی سیستم بر مبنای نظام منطقی‌نهایی، و استفاده از ابزار دقیق‌تر و ابداع روش‌های جدیدتر برای بیان ملموس‌تر و عینی‌تر ویژگی‌های سیستم حق‌مدار.
- تلاش برای توسعه استفاده از روش تحلیل منطقی در مطالعات علوم انسانی.

حراست از منافع جامعه و غلبه بر تمایل سازه‌های بوروکراتیک به «تخریب الزامات مردم‌سالاری» و «تفوق منافع گروه‌های خاص».

منابع

1. Sterba, James. P. (1999) *Justice: Alternative Political Perspectives*. Wadsworth publishing company.

۲. پورعزت، علی اصغر و سیدمهدی الوانی (۱۳۸۳) «مبانی منطقی طراحی سیستم خط‌مشی‌گذاری دولتی برای تحقق عدالت حق مدار (براساس نهج البلاغه)». مجله دانشور رفتار. شماره پنجم. ویژه مقالات مدیریت ۲. تهران. دانشگاه شاهد.

۳. پورعزت، علی اصغر (۱۳۸۰) «مدیریت دولتی و عدالت اجتماعی». دانش مدیریت، شماره ۵۵. دانشکده مدیریت دانشگاه تهران.

۴. پورعزت، علی اصغر (۱۳۸۲) *طراحی سیستم خط‌مشی‌گذاری دولتی برای تحقق عدالت اجتماعی؛ بر مبنای حکومت حق مدار علوی در نهج البلاغه*. رساله دکتری رشته مدیریت سیاست‌گذاری عمومی. دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس. صص ۱۷۸-۱۵۱ و ۲۵۲-۲۶۴.

۵. *نهج البلاغه، مجموعه خطبه‌ها و نامه‌ها و کلمات قصار امام علی علیه‌السلام*. گردآورنده سیدشرف رضی. ترجمه عبدالمحمد آیتی (۱۳۷۹) تهران. دفتر نشر فرهنگ اسلامی و بنیاد نهج البلاغه. چاپ دهم.

6. Denhart, Robert B. & Joseph W. Grubbs. (2003) *Public Administration, An Action Orientation*. fourth edition. Thomson & Wadsworth.

۷. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، دفتر طرح‌های ملی (۱۳۸۰) *ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان*. ویرایش اول. تهران. دفتر انتشارات طرح پیمایش ملی و نگرش‌ها. صص ۶۶، ۷۱، ۱۳۸-۱۰۵.

۸. رادفر، ابوالقاسم (۱۳۸۱) *مناقب علوی در آئینه پاریسی‌گویان* شبه قاره.

۹. جرداق، جرج (۱۳۷۹) *امام علی، صلدای عدالت انسانی*. ترجمه و توضیحات سیدهادی خسروشاهی. تهران. نشر سماط و کلبه شروق.

۱۰. ابوالخیر، علی (۱۴۲۴ هـ.ق.) *علی، الامام المبین*. طهران. مه‌العلوم الانسانیة و الدراسات الثقافیة. مرکز تحقیقات امام علی.

11. Miller, David. (1999) *Principles of social justice*; Harvard University Press. p.11.

• توسعه راهکارهای عملی ساختن و تحقق الزامات عدالت حق‌مدار در جوامع انسانی، با هدف رفع علل انحرافات اجتماعی و کاهش آثار فقر و جهل و ترس و بیماری در جهان.

• مطالعه رابطه میان بلوغ ادراکی و شناختی و تمایل به تعریف حق‌مدار از عدالت اجتماعی.

• مطالعه تطبیقی مبانی عدالت حق‌مدار و مبانی منطقی سایر مفاهیم عدالت یا سیستم‌های نظری - حقوقی متداول، نظیر اعلامیه جهانی حقوق بشر.

• تحلیل عوامل روان‌شناختی تمایل به ظلم و ظلم‌پذیری و ارائه راهکارهای عملی برای توسعه فرهنگ عدالتخواهی و حق‌پذیری در جوامع انسانی.

• طراحی سیستم‌های اطلاع‌رسانی عمومی برای توزیع عادلانه اطلاعات و جلوگیری از سوءاستفاده کارکنان دولت از اطلاعات اداری و شغلی.

• مطالعه درباره وجوه زیبایی‌شناسانه مفهوم عدالت و بررسی امکان تسری و عینیت بخشیدن به آن‌ها در حیات اجتماعی.

• توسعه مطالعات عملی برای استفاده مؤثر و مثبت از استراتژی تصویرپردازی از آینده، با رویکردی بصیرت‌بخش.

• تلاش برای تبیین الزامات حاکم بر عملکرد سیستم حق‌مدار و توسعه ساز و کارهای مناسب برای تحقق الزامات مردم‌سالاری حقیقی (به‌دور از جنجال‌های تبلیغاتی و فشارهای گروهی در آن).

• تحلیل نقادانه تاریخ و تأمل بر رابطه برخی از ویژگی‌های فرهنگی جوامع (مثل عدالت‌خواهی و حق‌طلبی) با میزان موفقیت آن‌ها در مقاطع حساس تاریخی؛

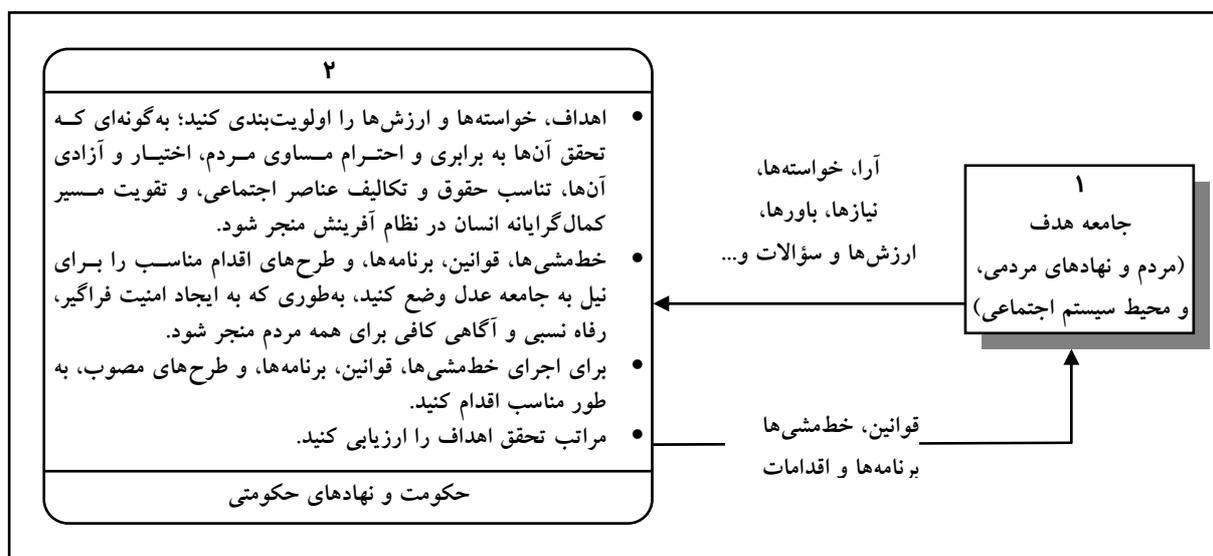
• مطالعه تأثیر نهادهای اجتماعی بر تمایل اعضای جامعه به تعریف خاصی از عدالت و امکان توسعه عدالت حق‌مدار از طریق اصلاح و هدایت تدریجی نهادهای اجتماعی.

• مطالعه راهکارها و روش‌های کنترل عملکرد ساختارهای قدرت در جهت توسعه عدالت و

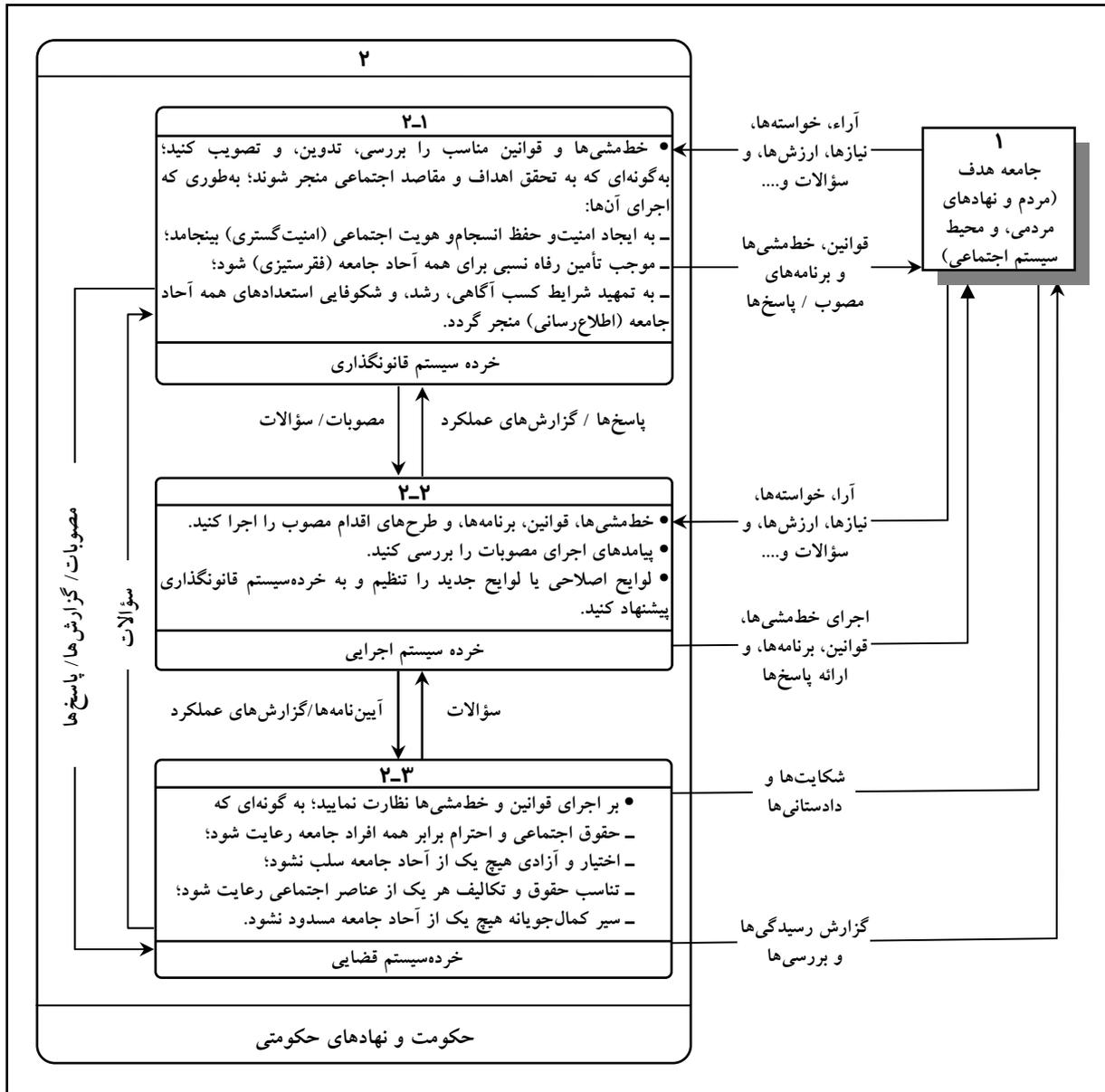
۲۲. احمدی، بابک (۱۳۸۲) *واژه‌نامه فلسفی مارکس*. تهران. نشر مرکز. صص ۸۰-۷۹ و ۱۴۹.
23. Cole, Ken (1999) *Economy, Environment, Development, Knowldeg*. Routledge. pp.169-170.
۲۴. سیف‌زاده، سیدحسین (۱۳۶۸) *نوسازی و دگرگونی سیاسی*. تهران: نشر سفیر. صص ۶۳-۶۴.
۲۵. برزگر، ابراهیم (۱۳۸۲) «پیش‌بینی در علم سیاست، مقایسه علوم دقیقه و علوم انسانی»، *سخن‌سمت*، شماره ۹، تهران. سمت، صص ۱۲.
26. Heywood, Andro (2002) *Politics*, Second edition, Palgrave. p. 146.
27. Heywood, Andro (2000) *Key Concepts in politics*. Palgrave. pp. 293, 170-169.
28. Heywood, Andro (2002) *Politics*, Second edition. Palgrave. p. 62, 31.
۲۹. پورعزت، علی‌اصغر (۱۳۸۲) «تصویرپردازی از آینده، استراتژی اقدام در سیستم‌های اجتماعی». *سخن‌سمت*. شماره ۱۰. تهران. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها.
۳۰. الوانی، سیدمهدی و علی‌اصغر پورعزت (۱۳۸۲) «حکومت علوی، نمونه‌اعلی سیستم حکومتی حق‌مدار برای تحقق عدالت اجتماعی». *مجموعه مقالات همایش رفتارشناسی علوی در گستره مدیریت*، تهران. دانشگاه شاهد. صص ۲۲-۱.
12. UNDP. (2002) *Arab Human Development Report 2002, Creating Opportunities for future Generations*. UNDP. PP. 82, 107.
13. Atiyah, P.S. (1995) *Law & Modern Society*. Oxford University Press.
۱۴. عزتی، مرتضی (۱۳۷۶) *روش تحقیق در علوم اجتماعی؛ کاربرد در زمینه مسائل اقتصادی*. دانشگاه تربیت مدرس. مؤسسه تحقیقات اقتصادی. صص ۲۳۱ - ۲۳۰.
۱۵. کشفی، عبدالرسول (۱۳۸۱) «کاربرد روش هندسی در فلسفه اسلامی»؛ *مقالات و بررسی‌ها*، دفتر ۷۱؛ دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه تهران. صص ۲۴۵-۲۲۱.
16. Murdick, Robert G. & Joel. E. Ross & James R. Claggett (1991) *Information Systems for Modern Management*. Prentice-Hall. Third edition.
۱۷. رضائیان، علی (۱۳۷۸) *تجزیه و تحلیل و طراحی سیستم*. تهران. سمت.
18. *Encyclopedia Britannica* (2002) *Britannica Micropaedia Ready Reference*. fifteen edition. Vol 8, p. 803.
19. *The Encyclopedia Americana*. (1963) *The International Reference Work American Corporation*. Vol 20. p. 493.
۲۰. زیباکلام، فاطمه (۱۳۷۸) *سیر اندیشه فلسفی در غرب*. تهران. انتشارات دانشگاه تهران.
۲۱. احمدی، بابک (۱۳۸۱) *مارکس و سیاست مدرن*. تهران. نشر مرکز. صص ۳۹ - ۴۱.

نمودارهای پیوست

این سیستم تا سطح چهارم، با استفاده از ۱۲ نمودار خط‌مشی‌گذاری به شرح ذیل طراحی شده است:

نمودار ۱ پیوست. نمودار سطح صفر رابطه ملت و حکومت در سیستم خط‌مشی‌گذاری حق‌مدار

نمودار ۲ پیوست. نمودار سطح اول رابطه ملت و حکومت در سیستم خدمتی گذاری حق مدار، بر حسب تفکیک مجموعه قوای حکومتی (مقننه، مجریه، قضاییه)

